

พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการและแนวคิดทางปรัชญา*

MAHAYANA BUDDHIST PHILOSOPHY: BACKGROUND, PRINCIPLES, AND PHILOSOPHICAL CONCEPTS

นายภาสกร เมตจันท์¹, พระครูพิศาลสารบัณฑิต² และ พระครูจิรธรรมธัช³

Phasakon Moetchanthuk¹, Phrakru Phisalsarbunthit² and Phrakru Jiradhammathat³

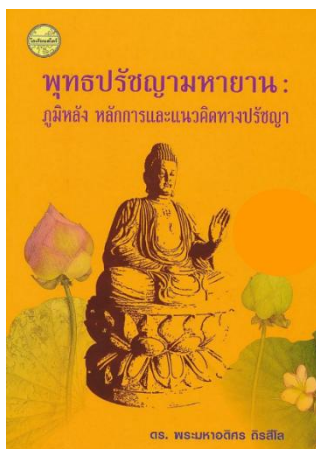
¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

¹⁻³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author's E-mail: 6702105014@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ : 9 กรกฎาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 31 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 1 สิงหาคม 2568

Received 9 July 2025; Revised 31 July 2025; Accepted 10 August 2025

แปลจากหนังสือ : พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการ
และแนวคิดทางปรัชญา

ผู้เขียน : พระมหาดิศร ถิรสีโล

ผู้แปล : พระมหาดิศร ถิรสีโล

สำนักพิมพ์ : โอเดียนสโตร์

ปีที่พิมพ์ : 2559

จำนวนหน้า : 144

Citation:

* นายภาสกร เมตจันท์, พระครูพิศาลสารบัณฑิต และ พระครูจิรธรรมธัช. (2568). พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการ
และแนวคิดทางปรัชญา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(4), 30-40.

Phasakon Moetchanthuk, Phrakru Phisalsarbunthit and Phrakru Jiradhammathat. (2025).

Mahayana Buddhist Philosophy: Background, Principles, And Philosophical Concepts.

Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(4), 30-40.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

บทนำ

ท่ามกลางพัฒนาการทางความคิดในพระพุทธศาสนาอันยาวนาน แนวคิดของพุทธปรัชญามหายานได้ก่อรูปเป็นหนึ่งในเสาหลักสำคัญที่หล่อหลอมทัศนะต่อโลก ชีวิต และจิตสำนึกในอารยธรรมตะวันออกอย่างลึกซึ้ง ทั้งในรูปของปรัชญาอันลุ่มลึกและการปฏิบัติที่แผ่ขยายออกไปในสังคมอย่างกว้างขวาง หนังสือเรื่อง “พุทธปรัชญามหายาน: ภูมิหลัง หลักการ และแนวคิดทางปรัชญา” ซึ่งเรียบเรียงโดย พระมหาอดิสร ธิรสโล จึงเป็นผลงานสำคัญที่นำเสนอภาพรวมของแนวคิดปรัชญามหายานอย่างเป็นระบบ ชัดเจน และเข้าถึงได้ โดยเฉพาะสำหรับนักศึกษาและผู้อ่านทั่วไปที่ต้องการศึกษาศาสตร์นี้ในเชิงลึกแต่ไม่ซับซ้อนเกินไป

ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาผ่านโครงสร้างที่ครอบคลุมตั้งแต่ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของมหายาน แนวคิดหลักเชิงปรัชญา ไปจนถึงการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับนิกายอื่น ๆ ทั้งในพุทธศาสนาเถรวาทและพุทธปรัชญาตะวันออกอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยเฉพาะแนวคิด “ความว่าง” (śūnyatā), “โพธิสัตว์ตวา” และ “อัญญตา” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของมหายาน ในยุคที่โลกาภิวัตน์ได้เปิดประตูให้ผู้คนหันมาค้นหาความหมายของชีวิตด้วยหลักธรรมที่เข้าถึงได้ หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงนำเสนอเนื้อหาทางวิชาการในเชิงประวัติศาสตร์และปรัชญาเท่านั้น แต่ยังเสนอทัศนะทางจิตวิญญาณที่ทันสมัยและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีคุณค่า

ในการวิจารณ์ครั้งนี้ ผู้เขียนบทวิจารณ์จะพิจารณาทั้งโครงสร้างของหนังสือสาระสำคัญของแนวคิดทางปรัชญาที่ปรากฏในแต่ละบท ตลอดจนข้อเด่นและข้อเสนอแนะที่อาจช่วยเสริมความลึกของเนื้อหาให้แก่ผู้อ่านรุ่นต่อไป ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของงานชิ้นนี้ในฐานะ “สะพาน” ที่เชื่อมโยงระหว่างโลกวิชาการพุทธศึกษา กับมิติการดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญาและเมตตาในยุคปัจจุบัน

พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการและแนวคิดทางปรัชญา

หนังสือ พุทธปรัชญามหายาน: ภูมิหลัง หลักการและแนวคิดทางปรัชญา ของพระมหาอดิสร ธิรสโล เป็นผลงานวิชาการที่มุ่งวิเคราะห์และอธิบายพุทธปรัชญามหายานอย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่สำคัญ ครอบคลุมทั้งในด้านประวัติศาสตร์แนวคิดหลักทางปรัชญา ตลอดจนการเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาแบบเถรวาทและโลกปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญของเนื้อหาได้ดังนี้

1. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของพุทธมหายาน

ในส่วนต้นของหนังสือ ผู้เขียนได้วางรากฐานให้ผู้อ่านเข้าใจบริบทการเกิดของพุทธมหายาน โดยอธิบายถึงพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในช่วงหลังพุทธปรินิพพาน ตั้งแต่ยุคสังคายนา จนถึงการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ เช่น นิกายเถรวาท มหาสังฆิกะ และในเวลาต่อมาได้วิวัฒน์เป็นแนวคิดมหายาน (Mahāyāna) ซึ่งมุ่งเน้นปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากทุกข์ มิใช่เพียงเพื่อความหลุดพ้นส่วนตน

ผู้เขียนอธิบายว่า แนวคิดของมหายานมิได้เกิดจากการ “แยกนิกาย” อย่างเด็ดขาด แต่เกิดจากกระบวนการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปของความคิด จิตวิญญาณ และการตีความพุทธธรรมในแบบใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมอินเดียยุคหลัง และต่อมาถูกเผยแพร่ไปยังประเทศจีน ทิเบต ญี่ปุ่น และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงอื่น ๆ

2. หลักการทางปรัชญาในแนวมหายาน

หัวใจสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การอธิบาย “แก่นของพุทธปรัชญามหายาน” ที่เน้นการขยายแนวคิดพุทธธรรมในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในหัวข้อสำคัญ เช่น

(1) หลักความว่าง (ศูนยตา Śūnyatā) ผู้เขียนวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงแนวคิด “ความว่าง” ที่ถือเป็นแก่นแท้ของพุทธปรัชญามหายาน โดยยึดโยงกับคำสอนของพระอาจารย์นาการ์จุน (Nāgārjuna) ผู้ก่อตั้งนิกายมัธยมิกะ (Mādhyamaka) ซึ่งเสนอว่าทุกสรรพสิ่งไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่เกิดจากปฏิภาณสมุพบาท อันเป็นเหตุปัจจัยอิงอาศัยกัน ไม่สามารถดำรงอยู่โดยลำพัง ความเข้าใจในศูนยตาเช่นนี้มีใช้ความว่างเปล่าในเชิงนิรันดร์ แต่เป็น “ความว่างจากตัวตนที่ยึดถือ” ซึ่งนำไปสู่การหลุดพ้นอย่างแท้จริง

(2) โพธิสัตตวแนวทาง (Bodhisattvayāna) ผู้เขียนเน้นว่าหัวใจของมหายานคือ “อุดมการณ์โพธิสัตว์” คือการดำเนินชีวิตด้วยปณิธานอันยิ่งใหญ่ ที่มีได้มุ่งแค่ความหลุดพ้นส่วนตน (แบบอรหันต์ในเถรวาท) แต่มุ่งบรรลุปุทธภูมิ เพื่อช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นไปพร้อมกัน การฝึกบารมีหก (ทาน ศีล ขันติ วิริยะ สมาธิ ปัญญา) จึงเป็นแนวทางปฏิบัติอันเป็นแก่นของโพธิสัตว์ ผู้เขียนอธิบายแนวคิดนี้ในเชิงจิตวิทยาและศีลธรรมร่วมสมัยด้วย

(3) ธรรมธาตุ ธรรมชาต (Tathāgatagarbha / Buddha-Nature) อีกแนวคิดสำคัญคือความเชื่อที่ว่า “ทุกชีวิตมีพุทธภาวะโดยธรรมชาติ” กล่าวคือ ภายในสรรพสัตว์มีเมล็ดพันธุ์แห่งความตรัสรู้ซ่อนอยู่ การปฏิบัติธรรมคือการเปิดเผยและพัฒนาศักยภาพภายในนี้ให้สมบูรณ์ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบแนวคิดนี้กับธรรมชาติของจิตในแนวเซนและวัชรยานด้วย

3. การเปรียบเทียบกับแนวคิดพุทธแบบอื่น

ผู้เขียนนำเสนอการเปรียบเทียบแนวคิดของมหายานกับพุทธเถรวาทอย่างมีนัยสำคัญ เช่น เถรวาทเน้นการดับทุกข์ของปัจเจกบุคคล ขณะที่มหายานเน้นปณิธานเพื่อผู้อื่น เถรวาทเน้นความไม่เที่ยง ไม่ยึดมั่นในตัวตน ส่วนมหายานเน้น “ว่างจากอัตตาโดยสิ้นเชิง” นอกจากนี้ยังนำแนวคิดบางประการไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เช่น ความว่าง (Emptiness) กับสุญญตาในบริบทของสวนโมกข์

4. การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญามหายานในยุคปัจจุบัน

ส่วนท้ายของหนังสือ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความสำคัญของพุทธปรัชญามหายานในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเสนอว่า แนวคิดเหล่านี้ยังคงมีความร่วมสมัย สามารถประยุกต์ใช้ในด้านจิตวิทยา การศึกษา จริยศาสตร์ และการดำเนินชีวิตของคนยุคใหม่ได้อย่างดี เช่น การฝึกสติด้วยแนวทางแห่งความเมตตา, การเข้าใจตนเองผ่านแนวคิดโพธิจิต (จิตแห่งการตรัสรู้), การมองโลกผ่านความว่างอย่างมีปัญญา

บทวิจารณ์

หนังสือ “พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการและแนวคิดทางปรัชญา” โดย พระมหาอดิสร ธิรสีโล เป็นงานวิชาการที่มีความโดดเด่นในเชิงโครงสร้าง การนำเสนอ และเนื้อหาทางปรัชญาที่ลึกซึ้ง เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาแนวคิดมหายานในเชิงพุทธปรัชญาอย่างจริงจัง หนังสือเล่มนี้ได้จำกัดเพียงการอธิบายพุทธศาสนาในระดับคำสอนเท่านั้น หากแต่ลงลึกถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางความคิด และหลักปรัชญาแกนกลางของมหายานที่สะท้อนออกมาในนิยายต่าง ๆ เช่น มัชฌิมกะและโยคอาจาร พร้อมทั้งสอดแทรกการวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบและการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

ผู้เขียนสามารถถ่ายทอดเนื้อหาด้วยภาษาทางวิชาการที่แม่นยำ มีการอ้างอิงตำราโบราณควบคู่กับแหล่งข้อมูลร่วมสมัย ทำให้เนื้อหามีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับมาตรฐานทางวิชาการ ในขณะเดียวกันยังคงกลั่นกรองการเป็นงานเขียนเชิงพุทธศาสนา ซึ่งผสมผสานทั้งมิติของความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรม และการถ่ายทอดจากมุมมองของผู้ปฏิบัติจริง หนึ่งในจุดเด่นสำคัญของหนังสือ คือ การเสนอแนวคิดของ “โพธิสัตว์” และ “สุญญตา” ในฐานะแกนกลางทางปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทสังคมไทยได้อย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในการปลูกฝังจริยธรรมเพื่อส่วนรวม การพัฒนาปัญญาเชิงพุทธ และการตอบสนอง

ต่อความท้าทายทางสังคมในยุคสมัยใหม่ หนังสือยังแสดงให้เห็นว่า พุทธมหายานไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเชิงวัฒนธรรม แต่มีฐานคิดทางปรัชญาที่มั่นคง สามารถวิเคราะห์ วิเคราะห์วิจารณ์ และปรับใช้ได้อย่างยืดหยุ่น

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณา เช่น ภาษาทางวิชาการบางช่วงอาจซับซ้อนเกินไปสำหรับผู้อ่านทั่วไป หรือการให้ความสำคัญกับนิยามมัยมีมากกว่ากลุ่มอื่น รวมถึงการขาดเครื่องมือประกอบการอ่าน เช่น แผนภาพสรุปแนวคิด ซึ่งหากได้รับการเพิ่มเติมในฉบับต่อไป จะช่วยยกระดับการเข้าถึงและการเรียนรู้ได้อย่างมาก

โดยภาพรวม หนังสือ “พุทธปรัชญามหายาน” เล่มนี้เป็นผลงานเชิงวิชาการที่มีคุณภาพอย่างยิ่งต่อวงวิชาการพุทธศึกษาและผู้สนใจทั่วไป ช่วยเปิดโลกทัศน์ใหม่ทางความคิดเกี่ยวกับมหายาน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจศาสนาอย่างลึกซึ้ง หลากหลาย และเป็นสากล พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ไทยในฐานะนักวิชาการผู้มีศักยภาพในการสร้างองค์ความรู้ที่เท่าทันโลก โดยไม่ละทิ้งรากฐานของพุทธธรรมดั้งเดิม

จุดเด่น

1. โครงสร้างเนื้อหาชัดเจน เป็นระบบตามลำดับเชิงตรรกะ

หนึ่งในจุดเด่นสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือการจัดโครงสร้างเนื้อหาอย่างเป็นระบบและมีลำดับความคิดที่ต่อเนื่อง ผู้เขียนเริ่มต้นจากการวางพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบริบทการเกิดของมหายาน จากนั้นจึงไล่เรียงไปยังหลักการสำคัญทางปรัชญา ก่อนจะนำเสนอแนวคิดเฉพาะ เช่น ความว่าง โพธิสัตว์ หรือพุทธภาวะ และจบด้วยการวิเคราะห์การประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน วิธีการนำเสนอเช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานทางปรัชญาสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และสามารถติดตามพัฒนาการของแนวคิดมหายานได้อย่างเป็นลำดับ

2. การนำเสนอเนื้อหาทางปรัชญาอย่างลุ่มลึก แต่ใช้ภาษาที่เข้าถึงง่าย

แม้ว่าหนังสือจะเน้นเรื่องพุทธปรัชญาซึ่งถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีความซับซ้อนและเต็มไปด้วยนามธรรม แต่ผู้เขียนสามารถอธิบายแนวคิดเหล่านั้นด้วยภาษาที่เรียบง่าย ไม่เน้นศัพท์เฉพาะทางมากเกินไป และมักใช้การเปรียบเทียบหรือยกตัวอย่างร่วมสมัยเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในภาพรวม นี่คือจุดแข็งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้เขียนในการถ่ายทอดเรื่องยากให้ง่าย ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของนักวิชาการที่มีความเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริง

3. การอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือและหลากหลาย

พระมหาอดิสร ธีรสีโล แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ในแหล่งข้อมูลดั้งเดิมของมหายาน โดยมีการอ้างอิงถึงคัมภีร์สำคัญ เช่น มหาปรัชญาปารมิตาสูตร สุนฺยตาหลักของนาคราชุน ตลอดจนแนวคิดของอาจารย์ในสายโยคจารและมัธยมิกะ นอกจากนี้ ยังมีการใช้แหล่งข้อมูลร่วมสมัยที่เป็นภาษาอังกฤษ เช่น งานของ Edward Conze, Paul Williams หรือ Thich Nhat Hanh ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือทางวิชาการ และเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมต่อยอดได้อีกในอนาคต

4. มีมุมมองเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งระหว่างมหายานกับเถรวาท

อีกหนึ่งจุดแข็งของหนังสือคือการเสนอข้อเปรียบเทียบเชิงลึกระหว่างพุทธเถรวาทและพุทธมหายาน โดยมีใช้เพียงเปรียบเทียบในเชิงเปลือกหรือพิธีกรรม แต่ผู้เขียนเจาะลึกลงไปถึง “รากปรัชญา” ของทั้งสองนิกาย เช่น วิธีมองปัญญา นิพพาน อัตตา และการปฏิบัติธรรม ทั้งยังเสนอว่าความแตกต่างเหล่านั้นมิใช่สิ่งที่ขัดแย้งโดยสิ้นเชิง แต่เป็นเพียงแนวทางต่างมิติที่สามารถเกื้อหนุนกันได้ หนังสือจึงช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจพหุนิยมในพุทธศาสนา และลดอคติที่มักเกิดจากการยึดติดกับนิกายใดนิกายหนึ่ง

5. การอธิบายแนวคิด “ความว่าง” ได้อย่างชัดเจน ลึกซึ้ง และไม่ทำให้เข้าใจผิด

แนวคิดเรื่อง “สุญญตา” หรือ “ความว่าง” มักเป็นหัวข้อที่ยากที่สุดในการศึกษาพุทธปรัชญามหายาน เนื่องจากผู้อ่านมักสับสนระหว่าง “ความว่างเปล่า” กับ “ความไม่มีค่า” แต่ผู้เขียนได้อธิบายแนวคิดนี้อย่างถูกต้องตามหลักมัธยมิกะ โดยยืนยันว่าความว่างมิใช่การปฏิเสธโลก แต่คือการปฏิเสธ “อัตตาตัวตนถาวร” ที่จิตไปยึดติด การอธิบายเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าความว่างมิใช่ความสิ้นหวัง แต่กลับเป็นบันไดไปสู่การหลุดพ้น

6. ยกระดับแนวคิด “โพธิสัตว์ธรรม” ให้เห็นคุณค่าในเชิงจริยธรรมร่วมสมัย

แนวคิดโพธิสัตว์ ซึ่งมุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ก่อนตนเอง ได้รับการอธิบายจากผู้เขียนอย่างลึกซึ้ง ทั้งในแง่ของการฝึกบารมี การพัฒนาจิตแห่งโพธิ และความเสียสละในระดับสูง ผู้เขียนมิได้นำเสนอแนวคิดนี้แบบเหนือจริงหรืออุดมคติเท่านั้น แต่เชื่อมโยงเข้ากับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เช่น ความเมตตา การเสียสละ การรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้แนวคิดนี้มีคุณค่าทางจริยธรรมร่วมสมัยและเหมาะแก่การประยุกต์ใช้ในยุคใหม่

7. สามารถโยงเนื้อหาทางปรัชญากับบริบทไทยได้อย่างแนบคาย

แม้หนังสือจะเน้นเรื่องมหายานที่เป็นพุทธสายตะวันออก แต่ผู้เขียนก็พยายามเชื่อมโยงแนวคิดต่าง ๆ เข้ากับพระพุทธศาสนาในบริบทไทย เช่น การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่อง “ความว่าง” กับแนวคิด “ว่างจากตัวตน” ของพุทธทาสภิกขุ หรือแนวคิด “โพธิจิต” กับการปฏิบัติแบบพุทธมหายานในประเทศไทย เช่น วัดญาณเวศกวัน หรือแนวธรรมของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกใกล้ชิดกับเนื้อหามากขึ้น

8. เสนอการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญามหายานในบริบทปัจจุบันอย่างสร้างสรรค์

ผู้เขียนมิได้หยุดอยู่เพียงการอธิบายแนวคิดในอดีต แต่ยังขยายขอบเขตแนวคิดมหายานเข้าสู่สังคมปัจจุบัน เช่น การพัฒนาจิตด้วยโพธิจิตในจิตบำบัด การฝึกเจริญสติแบบมหายาน แนวคิดโพธิสัตว์กับจิตอาสา รวมถึงการสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนิกในสังคมพหุวัฒนธรรม เนื้อหาส่วนนี้สะท้อนความคิดแบบ “พุทธศาสนาเชิงประยุกต์” ซึ่งเหมาะกับโลกยุคใหม่อย่างยิ่ง

9. เหมาะกับทั้งผู้อ่านระดับเริ่มต้นและนักวิชาการ

หนังสือเล่มนี้สามารถตอบโจทย์ทั้งนักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่เริ่มต้นศึกษาพุทธปรัชญา เนื่องจากผู้เขียนใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและไม่ซับซ้อน แต่ในขณะเดียวกันก็แทรกข้อคิดเห็นทางวิชาการที่ลุ่มลึก เหมาะแก่การนำไปอ้างอิงหรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับสูง เช่น ปริญญาโท-เอก ด้านพุทธศาสนา ปรัชญา หรือจิตวิทยาเชิงพุทธ

10. เป็นงานเขียนที่สร้างสะพานทางความคิดระหว่างตะวันออกกับตะวันตก

สุดท้าย หนังสือเล่มนี้ถือว่าเป็นผลงานที่ทำหน้าที่เป็น “สะพานแห่งปัญญา” ระหว่างโลกตะวันออก (พุทธมหายาน) กับมุมมองทางปรัชญา จิตวิทยา และจริยศาสตร์ตะวันตก ผู้เขียนเสนอว่าแนวคิดอย่างความว่างหรือพุทธภวะนั้นสามารถเข้าใจได้ในแง่ปรากฏการณ์วิทยา หรือการบำบัดด้วยจิตวิญญาณในกระแส Humanistic-Existential Psychology ซึ่งช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดการสนทนาเชิงปรัชญาข้ามวัฒนธรรมได้อย่างน่าสนใจ

จุดด้อย

1. การใช้ภาษาทางวิชาการบางช่วงยังค่อนข้างซับซ้อนสำหรับผู้อ่านทั่วไป

แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย แต่ในบางบทหรือบางช่วง โดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงแนวคิดลึกซึ้งของนาคคารุณหรือปรัชญามัธยมิกะ ยังคงใช้คำศัพท์ทางปรัชญาและแนวคิดนามธรรมที่อาจเข้าใจยากสำหรับผู้อ่านทั่วไปหรือผู้เริ่มต้นศึกษาพุทธมหายาน ซึ่งอาจทำให้การเข้าถึงเนื้อหาบางตอนเป็นไปอย่างท้าทาย

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตกยังไม่ลึกเท่าที่ควร

แม้ว่าหนังสือมีการกล่าวถึงความคล้ายคลึงบางประการระหว่างพุทธมหายานกับปรัชญาตะวันตก เช่น ปราภฏการณวิทยา หรือจิตวิทยาเชิงจิตวิญญาณ แต่การวิเคราะห์เปรียบเทียบในเชิงโครงสร้างทางความคิดหรือหลักอุปมาปรัชญายังไม่ลึกพอที่จะเป็นสะพานเชื่อมระหว่างสองวัฒนธรรมปรัชญาได้อย่างเต็มที่ อาจเป็นโอกาสให้ขยายเพิ่มเติมในฉบับปรับปรุงหรือผลงานในอนาคต

3. เน้นปรัชญาสายมัธยมิกะมากกว่าสายโยคจาร

ในด้านเนื้อหา แม้หนังสือกล่าวถึงพุทธมหายานโดยรวม แต่ในทางปฏิบัติ กลับให้ความสำคัญกับปรัชญาสายมัธยมิกะของนาคารชุนมากเป็นพิเศษ ขณะที่แนวคิดของสายโยคจาร เช่น ญาณนิยม หรือการอธิบาย “จิต” ยังได้รับพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งน่าเสียดายเพราะสายโยคจารก็มีอิทธิพลสูงมากในประวัติศาสตร์พุทธมหายานเช่นกัน

4. ไม่มีการเสนอแผนภาพหรือผังแนวคิดช่วยสรุปเนื้อหาในบทสำคัญ

เนื่องจากหัวข้อจำนวนมากในหนังสือมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ รวมถึงลำดับแนวคิดทางปรัชญาที่สัมพันธ์กัน หากมีแผนภาพแนวคิด (concept map), ผังเปรียบเทียบ หรือแผนที่สายพุทธมหายานประกอบในแต่ละบท จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและจดจำเนื้อหาได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะสำหรับนักศึกษาที่ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราเรียน

5. ยังไม่มีบทวิเคราะห์หรือกรณีศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมแบบมหายานในประเทศไทยอย่างชัดเจน

แม้หนังสือจะกล่าวถึงความเป็นไปได้ในการประยุกต์พุทธมหายานในสังคมไทยบ้าง แต่ยังไม่มีการนำเสนอกรณีศึกษาหรือวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมแบบมหายานในประเทศไทยอย่างชัดเจน เช่น กลุ่มธรรมะสายเซนในเมืองไทย หรือการศึกษาพุทธมหายานในวัดเชื้อสายจีน-เวียดนาม ซึ่งหากเพิ่มเติมส่วนนี้จะช่วยให้หนังสือมีความเป็นสากลเชิงท้องถิ่นยิ่งขึ้น และสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่านไทยได้มากกว่าเดิม

คุณค่าหนังสือ

1. เป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่ครอบคลุมและเป็นระบบเกี่ยวกับพุทธปรัชญามหายาน

หนังสือเล่มนี้ถือเป็นงานวิชาการเชิงลึกที่ครอบคลุมทั้งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ แนวคิดหลัก และพัฒนาการทางปรัชญาของพระพุทธศาสนาหายานได้อย่างครบถ้วนในเล่มเดียว เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้สนใจด้านพุทธปรัชญา ซึ่งต้องการความเข้าใจอย่างเป็นระบบในเชิงลึก

2. ส่งเสริมความเข้าใจพุทธศาสนาในเชิงเปรียบเทียบและข้ามนิกาย

ผู้เขียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดของมหายานเข้ากับเถรวาทได้อย่างลุ่มลึก โดยไม่สร้างความขัดแย้งหรือแบ่งแยก แต่ชี้ให้เห็นถึง “ความแตกต่างอย่างมีความหมาย” ที่สามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ จึงมีคุณค่าในการสร้างความเข้าใจแบบพหุนิยมทางศาสนาและช่วยลดอคติระหว่างนิกาย

3. กระตุ้นให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ทางปรัชญาและศาสนา

เนื้อหาของหนังสือไม่ได้เพียงแค่ถ่ายทอดข้อมูล แต่ยังเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านได้ตั้งคำถาม คติวิเคราะห์ และเปรียบเทียบแนวคิดในเชิงปรัชญาอย่างเป็นระบบ เช่น การตั้งคำถามเกี่ยวกับ “ตัวตน”, “ความจริง”, “จิต” หรือ “ความว่าง” ทำให้หนังสือมีคุณค่าในด้านการพัฒนาทักษะทางปัญญาและการคิดอย่างมีเหตุผล

4. เชื่อมโยงแนวคิดพุทธปรัชญากับโลกสมัยใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์

ผู้เขียนได้ประยุกต์แนวคิดลึกซึ้งของพุทธมหายาน เช่น สุนทรียตา โพธิสัตว์ พุทธภาวะ ให้มีความสัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่ เช่น การศึกษา จิตวิทยา การพัฒนาเยาวชน และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม จึงมีคุณค่าในการนำศาสนาเข้าสู่การแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัยได้จริง

5. สร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาศาสนาอย่างลึกซึ้งและไม่ยึดติดกับรูปแบบ

หนังสือเล่มนี้มีมิใช่เพียงการอธิบายหลักธรรมของมหายานแบบตายตัว แต่เสนอแนวทางการมองโลกและตัวตนใหม่ ๆ ที่ไม่จำกัดอยู่เพียงรูปแบบพิธีกรรมหรือคำสอน หากแต่เน้นการเข้าใจ “แก่นธรรม” ที่อยู่ภายใต้ทุกนิกาย จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านหันกลับมาศึกษาศาสนาอย่างใคร่ครวญและเปิดใจกว้าง

6. ส่งเสริมจริยธรรมเพื่อสังคมด้วยแนวคิดโพธิสัตว์และความเมตตา

แนวคิดโพธิสัตว์ซึ่งเน้นการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการตื่นรู้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น มีศักยภาพในการปลูกฝังจริยธรรมในระดับสังคม โดยเฉพาะในยุคที่โลกเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว การฟื้นฟูแนวคิดนี้ผ่านหนังสือเล่มนี้ จึงมีคุณค่าทางคุณธรรมและจิตสาธารณะอย่างสูง

7. มีบทบาทในการอนุรักษ์และเผยแผ่แนวคิดมหายานที่ถูกต้องในสังคมไทย

ในบริบทประเทศไทยที่ผู้คนคุ้นเคยกับแนวคิดแบบเถรวาท หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าในการเผยแผ่และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพุทธมหายาน ซึ่งมักถูกเข้าใจผิดหรือถูกมองเป็นเพียงศาสนารองหรือความเชื่อแบบจีน โดยผู้เขียนอธิบายมหายานจากแหล่งต้นฉบับและหลักปรัชญาอย่างเป็นวิชาการ มีคุณค่าต่อการศึกษาพุทธศาสนาในเชิงเปรียบเทียบและข้ามวัฒนธรรม

8. เป็นต้นแบบของงานวิชาการพระสงฆ์ร่วมสมัยที่สร้างองค์ความรู้ใหม่

หนังสือเล่มนี้เป็นตัวอย่างของงานเขียนเชิงวิชาการโดยพระสงฆ์ที่มีคุณภาพสูง แสดงถึงศักยภาพของสงฆ์ไทยในการศึกษาพุทธศาสนาเชิงลึกและถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นระบบ มีตรรกะ และร่วมสมัย จึงถือเป็นการยกระดับบทบาทของพระสงฆ์ไทยในการผลิตองค์ความรู้และมีคุณค่าสำหรับวงการการศึกษาทางพุทธศาสนาในระยะยาว

สรุป

หนังสือ “พุทธปรัชญามหายาน: ภูมิหลัง หลักการและแนวคิดทางปรัชญา” โดย พระมหาอดิสร ธิรสีโล เป็นงานเขียนเชิงวิชาการที่มีความโดดเด่นในการรวบรวม วิเคราะห์ และนำเสนอสาระสำคัญของพระพุทธานมหายานในแง่มุมปรัชญาได้อย่างลุ่มลึก รอบด้าน และเป็นระบบ โดยครอบคลุมทั้งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การกำเนิดและพัฒนาการของนิยามมหายาน แนวคิดสำคัญเช่น สุนยตา พุทธภาวะ อาลยวิญญาน และอุดมการณ์โพธิสัตว์ รวมถึงความสัมพันธ์กับพุทธเถรวาทและบทบาทของมหายานในโลกปัจจุบัน

จุดเด่นที่สำคัญของหนังสือคือ การอธิบายเนื้อหาเชิงปรัชญาด้วยความชัดเจน มีการอ้างอิงตำราโบราณและสมัยใหม่อย่างมีหลักฐาน พร้อมทั้งแสดงให้เห็นความลึกซึ้งของพุทธปรัชญามหายานในฐานะปรัชญาแห่งความว่าง ความตื่นรู้ และเมตตา หนังสือยังมีคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ชัดเจน โดยเสนอแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตและสังคมสมัยใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์ เช่น อุดมการณ์โพธิสัตว์ในบริบทของจิตสาธารณะและการพัฒนาสังคม

แม้ว่าจะมีข้อสังเกตบางประการ เช่น การใช้ภาษาทางวิชาการที่ยังเข้าใจยากสำหรับผู้อ่านทั่วไปในบางช่วง การเน้นแนวคิดของนิยานาคารชุนมากกว่านิยานาคอื่น หรือการขาดแผนภาพประกอบเพื่อเสริมความเข้าใจ แต่ข้อด้อยเหล่านี้ไม่ได้ลดทอนคุณค่าหลักของหนังสือแต่อย่างใด กลับเป็นช่องทางในการพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในอนาคต

หนังสือเล่มนี้นับเป็นผลงานอันทรงคุณค่าทางวิชาการทางพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับพุทธมหายาน ทั้งในเชิงทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง อีกทั้งยังเป็นต้นแบบของงานเขียนโดยพระสงฆ์ไทยที่ผสมผสานปรัชญาตะวันออกอย่างเข้มข้นกับกรอบวิเคราะห์ที่มีความร่วมสมัย เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ศึกษาและผู้สนใจศาสนา ปรัชญา และสังคมในระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย และวงวิชาการทั่วไป

เอกสารอ้างอิง

พระมหาอดิสร ธีรสีโล. (2559). พุทธปรัชญามหายาน ภูมิหลัง หลักการและแนวคิิตทางปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.